

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

NATIONAL SECURITY IN MARTIAL LAW, FEATURES OF ITS PROVISION AND CRIMINAL LIABILITY FOR THE DISSEMINATION OF OPEN SOURCES OF INFORMATION

Муравйов К.В., д.ю.н., професор,
ректор,

*Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
ORCID ID: 0000-0002-4422-4116*

Заросило В.О., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,

*Навчально-науковий інститут права імені Володимира Великого
ПРАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0000-0001-6935-5449*

Крютченко Л. А., к.ю.н.,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,

*Навчально-науковий інститут права імені Володимира Великого
ПРАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID ID: 0009-0005-1289-9935*

У науковій статті проаналізовано окремі аспекти забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану в Україні. Проаналізовано склад категорії «національна безпека» і встановлено, що в цілому законодавчого чіткого визначення складу національної безпеки в Україні немає. Склад зазначеної категорії формується в переважній більшості в наукових працях та дисертаційних дослідженнях.

Доведено, що в сучасний період розвитку суспільства питання інформаційної безпеки стало одним з головних і тому забезпечення інформаційної безпеки має досить велике значення.

Відсутність чіткого визначення складових національної безпеки певною мірою сприяло зниженню рівня уваги до окремих аспектів забезпечення національної безпеки, таких як демографічний та інформаційний.

У статті звернуто увагу на зазначені аспекти національної безпеки і особливо на питання інформації та інформаційної політики. Стосовно демографічної ситуації проаналізовано стан населення в Україні та доведено, що в сучасних умовах необхідно розроблення відповідної програми стимулювання народжуваності. Окремі заходи щодо підвищення виплати за народження дітей зазначеної проблем не вирішують і крім того підвищення, які пропонується затвердити у Верховній Раді України є недостатніми.

Крім того є необхідність більш детального аналізу народжуваності в Україні, адже кількість громадян які виїхали з України становить приблизно четверту частину населення.

Щодо інформації та інформаційної політики доведено, що в сучасних умовах необхідно посилення кримінальної відповідальності за ненавмисне розповсюдження інформації, яка може бути використана як у військових цілях так і для проведення інформаційно-пропагандистських спеціальних операцій, які впливають на стан суспільства в цілому. Зазначені спеціальні операції проводяться працівниками спеціальних служб російської федерації з використання фактів і подій, які висвітлюються громадянами України у відкритих джерелах

Запропоновано додати доповнення до статті 114-2 Кримінального кодексу України з метою зниження кількості відкритої інформації яка використовується ворогом.

Ключові слова: національна безпека, складові національної безпеки, демографічний аспект національної безпеки, інформаційна безпека, OSINT, правове регулювання інформаційного поля, система інформації, використання інформації, інформаційно – пропагандистські спеціальні операції, кримінальна відповідальність за розповсюдження інформації.

The scientific article analyzes certain aspects of ensuring national security in martial law in Ukraine. The composition of the category «national security» is analyzed and it is established that in general there is no clear legislative definition of the composition of national security in Ukraine. The composition of the specified category is formed in the vast majority in scientific works and dissertation research.

It is proved that in the modern period of development of society, the issue of information security has become one of the main ones and therefore ensuring information security is of quite great importance.

The lack of a clear definition of the components of national security has to some extent contributed to a decrease in the level of attention to certain aspects of ensuring national security, such as demographic and information.

The article draws attention to the mentioned aspects of national security and especially to the issues of information and information policy. Regarding the demographic situation, the state of the population in Ukraine is analyzed and it is proved that in modern conditions it is necessary to develop an appropriate program to stimulate the birth rate. Separate measures to increase the payment for the birth of children do not solve the mentioned problem and, moreover, the increase that is proposed to be approved by the Verkhovna Rada of Ukraine is insufficient.

In addition, there is a need for a more detailed analysis of the birth rate in Ukraine, because the number of citizens who have left Ukraine is approximately a quarter of the population.

Regarding information and information policy, it is proved that in modern conditions it is necessary to strengthen criminal liability for the unintentional dissemination of information that can be used both for military purposes and for conducting information and propaganda special

operations that affect the state of society as a whole. These special operations are carried out by employees of the special services of the Russian Federation using facts and events covered by citizens of Ukraine in open sources.

It is proposed to add an addition to Article 114-2 of the Criminal Code of Ukraine in order to reduce the amount of open information used by the enemy.

Key words: national security, components of national security, demographic aspect of national security, information security, OSINT, legal regulation of the information field, information system, use of information, information and propaganda special operations, criminal liability for dissemination of information.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є широкий спектр наукових джерел, окремих нормативно-правових актів та статистичні дані України. Висвітлення окремих аспектів складових національної безпеки розглядалося багатьма дослідниками. Серед них доцільно визначити таких як Доронін І.М., Маркович Х.М., Гончаренко О. та деяких інших.

Слід зазначити, що в цілому в наукових працях досить часто розглядалися питання інформаційної безпеки та її складових. Проте такий аспект демографічної безпеки, саме в результаті війни почав розглядатися після масштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. Зазначену складову національної безпеки розглядали такі дослідники як Буковинський А., Огарьова Н.М., Грицишена З.О. та деякі інші. Питання інформаційної безпеки та протидії інформаційним загрозам також чимало авторів аналізували зазначені складові національної безпеки (Рудник Л.І., Лукьянова Г.Ю., Беспалов І.О.).

Досить розгорнуту характеристику сучасному етапу забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки дав доктор наук Доронін І.М., який висвітлив майже всі аспекти сучасної системи забезпечення інформаційної безпеки в Україні

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованого наукового дослідження є аналіз складових національної безпеки в період воєнного стану та висвітлення окремих аспектів, які поряд з військовою небезпекою становлять загрозу для українського суспільства і держави

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Питання національної безпеки після запровадження воєнного стану стало першим на порядку денному всіх державних структур а також всіх осіб, які мають будь-який стосунок до забезпечення національної безпеки. Підтримання відповідного рівня національної безпеки на сьогодні є головним, адже це питання існування держави.

У зазначеному питанні не можна говорити, що є головні напрями, які впливають на стан національної безпеки та другорядні. Всі питання які стосуються національної безпеки є головними.

У законі «Про національну безпеку» [1] на жаль немає чіткого переліку складових Національної безпеки. Ми можемо тільки взяти напрями чи стратегії, які визначені у законі і які включають:

- воєнну безпеку;
- кібербезпеку;
- оборонну безпеку;
- громадську безпеку та безпеку у сфері цивільного захисту;
- безпеку оборонно-промислового комплексу України;
- безпеку кордонів;

Окремі дослідники брали за основу Закон України і визначали більше напрямів чи складових національної безпеки. Так наприклад, Чижов Д.А. висвітлюючи основні напрями стратегії національної безпеки визначає наступні напрями забезпечення національної безпеки:

- забезпечення вільного розвитку людини;
- забезпечення воєнної безпеки;

- забезпечення громадської безпеки та цивільного захисту України;
- забезпечення розвитку оборонно-промислового комплексу;
- забезпечення економічної безпеки;
- забезпечення енергетичної безпеки;
- забезпечення екологічної безпеки та адаптації щодо зміни клімату;
- забезпечення біологічної безпеки;
- забезпечення інформаційної та кібербезпеки;
- розвиток забезпечення зовнішньополітичної діяльності;
- розвиток системи державної безпеки;
- розвиток та забезпечення охорони кордонів;
- забезпечення продовольчої безпеки;
- розробка і розвиток національної розвідувальної програми [2].

На нашу думку, він певною мірою визначає складові національної безпеки проте у роботі не висвітлені всі напрями які мають бути включені до національної безпеки.

Маркович Х.М. висуває думку, що об'єкти національної безпеки в українському законодавстві на сьогодні не визначені. Аналіз законодавства показує, що до об'єктів національної безпеки відносяться такі:

- державний суверенітет України;
- територіальна цілісність держави;
- демократичний конституційний лад України
- а також інші національні інтереси [3]

Він також висловлює думку, що національна безпека забезпечує захист суверенітету України, національних цінностей, стабільність існування суспільства в цілому, економічний розвиток держави, життя, здоров'я і безпеку громадян в цілому, а також певною мірою запобігає конфліктам та війнам [3].

Ці категорії можна також вважати складовими національної безпеки, але вони досить загальні і не включають всіх питань національної безпеки.

Доронін І.М. пише, що складові національної безпеки можна визначити за видами безпеки, які має забезпечувати держава. Він відносить до складових такі види напрямів безпеки які визначені в нормативних актах [4]. Конкретизуючи дане питання він пропонує такі складові національної безпеки види безпеки як «воєнну, зовнішньополітичну, державну, економічну, інформаційну, екологічну та кібербезпеку...» [4]. Разом з тим в законодавстві до зазначених визначень додається та інші.

Ряд дослідників розглядають національну безпеку як загальну категорію. Її завданням є забезпечення захищеності в першу чергу життєво важливих інтересів держави, а також прав і свобод людини та суспільства в цілому від зовнішніх та внутрішніх загроз [4]. Тобто складовими національної безпеки можна вважати саме такі категорії.

Таким чином однозначності у визначенні складових національної безпеки серед науковців не спостерігається.

На нашу думку, найбільш важливим аспектом, або можна сказати однією з головних разом з воєнною складовою національної безпеки можна вважати інформаційну безпеку. Якщо ми проаналізуємо визначення інформаційної безпеки яке дане в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» то ми в принципі можемо сформулювати що таке визначення охоплює більшість

складових національної безпеки держави. Крім того на сьогодні ми можемо стверджувати, що інформація, якщо її використовувати з певною позитивною чи негативною метою, може повністю змінювати окремі держави (як приклад Російська Федерація, де правдива інформація практично заборонена законодавством) або впливати на життя і здоров'я цілих регіонів і держав.

У зазначеному Законі України визначено, що інформаційна безпека це «стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [6].

Виходячи з цього визначення та важливості інформаційних потоків ми можемо певною мірою стверджувати, що інформаційна безпека на сьогодні визначає існування і розвиток всіх видів безпеки, які визнаються як складові національної безпеки [8].

Щодо власне інформаційної безпеки, можна констатувати, що державою та і приватними особами на сьогодні застосовуються різноманітні форми і методи щодо її забезпечення. Це і кодування і різні види зміни у інформації, закриття окремих напрямів розповсюдження інформації та т. ін.

Проте у світі та й в Україні поширюється інша тенденція. Вона має назву OSINT, [7] що в перекладі означає розвідка, або збирання будь-якої інформації з відкритих джерел. Зазначена інформація в майбутньому може використовуватися з різною метою в тому числі і на шкоду національній безпеці [9].

Розглядаючи складові національної безпеки та напрями діяльності державних органів щодо її забезпечення ми пропонуємо звернути увагу на окремі аспекти, які певною мірою не висвітлюються дослідниками.

Ці аспекти стосуються демографічних аспектів які безпосередньо пов'язані з національною безпекою [16].

Можна констатувати, що сьогодні одним з головних напрямів забезпечення національної безпеки поряд з забезпечення оборони держави необхідно розробити заходи щодо збереження нації в цілому, адже близько 7 мільйонів громадян виїхало за кордон [10]. До зазначеної кількості включено лише трудових мігрантів та воєнних мігрантів, які офіційно перетнули кордони України. Проте не врахована кількість осіб, які перетнули кордони поза межами контрольно-пропускних пунктів.

При цьому щодо воєнних мігрантів то в переважній більшості це сім'ї з дітьми і питання повернення їх до України є досить проблематичним. Велика частина чоловіків, які ухиляються від мобілізації також пересікає кордони і вони також можуть не повернутися.

Другою проблемою є також забезпечення демографічної безпеки [17, 18]. На сьогодні народжуваність в Україні є досить низькою, тим більше, що витрати на утримання осіб позбавлених волі дітей зросли досить високо. Верховна Рада України розробила законопроект про збільшення виплати при народженні дитини до 50 тисяч, проте, на нашу думку, це досить мало, адже якщо дитина народжується у сім'ї тимчасово переміщених осіб, яким треба платити за житло та відшкодовувати інші витрати зазначена сума є мізерною [11].

Дуже важливою проблемою на сьогодні є також діяльність державних установ щодо протидії інформаційно – пропагандистським спеціальним операціям. ФСБ росії досить активно аналізує і працює в різних сферах які включають мовні питання, культурні, історичні та інші питання, які у окремих громадян викликають розгубленість, тривожність та певною мірою сприяють зниженню бажання залишатися в Україні, що також сприяє відтоку

населення. З іншого боку розповсюджуються вигадані дані про втрати у Збройних силах України, про проблем тимчасово переміщених основні та т. ін.

При цьому вони навіть подають інформацію українською мовою та роблять посилання на офіційних осіб держави. При цьому наші громадяни в переважній більшості несвідомо постачають відповідну інформацію для інформаційно – пропагандистських спеціальних операцій.

Ворог як вже зазначалось аналізує всі дані, які висвітлюються в соціальних мережах та в інших засобах масової інформації.

Використання відкритих джерел інформації (OSINT), яку досить часто окремі засоби масової інформації, блогери та і прості громадян показують і яка на їхню думку не може принести шкоду. Зазначену інформацію наприклад, громадяни отримують безпосередньо спостерігаючи навколишню обстановку [15].

До такої інформації можна віднести фото місць, які стали ціллю ворожих безпілотників, відомості про місце перебування родичів військовослужбовців Збройних силах України або про інші факти та події, які певною мірою пов'язані з військовими діями та ситуацією в Україні [14].

Слід зазначити що у ФСБ росії працюють десятки чи навіть сотні аналітиків, які вивчають всю відкрити інформацію і аналізують її. Частина інформації одразу передається військовим Російської Федерації і використовується у військових цілях, а частина аналізується, добавляються окремі факти, які перекручується і входять до складу інформаційно – пропагандистських спеціальних операцій. При цьому навіть використання відкритої певною мірою небезпечної інформації може принести певну шкоду.

При цьому питання про обмеження права на інформацію в умовах воєнного стану не здійснюється. Окремі дослідники доводять, що Україна вважає пріоритетними вимоги міжнародного законодавства у сфері обміну та отримання інформації, тому не можна обмежувати доступ громадянам у отриманні та розповсюдженні інформації [12]. Погоджуючись з даною точкою зору водночас, треба розробити відповідний механізм притягнення до відповідальності осіб, які у відкритому доступі повідомляють інформацію, яка використовується ворогом з метою проведення інформаційно – пропагандистських спеціальних операцій.

Розглядаючи питання розповсюдження подібної інформації можливо зробити більш чіткими покарання за такі дії. Наприклад, у статті 114-2 Кримінального кодексу України «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» [13] у частині 1, де йдеться мова про поширення інформації стосовно переміщення зброї та інших матеріалів військового призначення, після «...офіційних джерелах країн партнерів» додати доповнення «та іншої інформації, яка використовується спеціальними службами з метою дискредитації Збройних сил України та проведення інформаційно-пропагандистських спеціальних операцій»

При цьому для встановлення осіб, які здійснили розповсюдження відповідної інформації можливе використання форм і методів оперативно-розшукової діяльності.

Таким чином розглядаючи питання про забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану та широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну необхідно врахувати певні аспекти:

- конкретизувати складові національної безпеки і по можливості чітко їх визначити в окремих законодавчих актах;

- особливу увагу пропонується приділити забезпеченню інформаційної безпеки, оскільки в сучасний період

саме інформація відіграє провідну роль не тільки у військових діях, але й в підтриманні відповідного рівня стабільності в суспільстві;

– запропонувати встановлення кримінальної відповідальності за поширення інформації, яка може бути ви-

користана з військовою метою, тобто наприклад, для конкретизації ударів по збройним силам України або підприємствам, що забезпечують життєдіяльність міст і сіл, а також для інформаційно-пропагандистських спеціальних операцій

ЛІТЕРАТУРА

1. Про національну безпеку Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2018, № 31, ст. 241.
2. Чижов Д.А. Загальна характеристика та юридична регламентація стратегії національної безпеки України. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e815cbaf-ac1a-44d0-939b-3048fb81af63/content>
3. Маркович Х.М. Національна безпека України: понятійно-категоріальне осмислення. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Випуск 38. С. 10–15. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8163881>
4. Гончаренко О., Джангужин Р., Лисицин Е. Громадянський контроль і система національної безпеки. *Національна безпека України*. 2003. № 1. С. 39–46.
5. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук.: спец. 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.
6. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
7. Жмур Н.В., Землянкіна М.П., Історія становлення та сучасний стан технології пошуку інформації OSINT *Юридичний вісник* 3 (64) 2022 file:///C:/Users/VA/Downloads/15%20(5).pdf
8. Пугачов О. І. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки України в сучасних умовах. *Наукові перспективи* № 4 (46) 2024 URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/10961>
9. Дорошенко Т.В. Проблемні питання забезпечення інформаційної безпеки держави в умовах повномасштабної агресії. *Наукові перспективи*. 2024. № 4(46). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/13242>
10. Від початку повномасштабної війни за кордон виїхало трохи більше ніж 4 мільйони українців. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3939548-vid-pocatku-povnomasstabnoi-vijni-za-kordon-viihali-trohi-bilше-niz-4-miljoni-ukrainciv-libanova.html>
11. Пришляк Н. 50 тисяч гривень на дитину: Рада підтримала довгоочікуваний законопроект. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viplati-za-narodzhennya-ditini-2025-ukrajina-zbilshila-sumu-13102935.html>
12. Рудник Л.І. Правові засади обмеження права на доступ до інформації в умовах воєнного стану ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск. 2023. № 4(60) URL: file:///C:/Users/VA/Downloads/296975-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-685400-3-10-20240201%20(1).pdf
13. Кримінальний кодекс України *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
14. Лукьянова Г. Ю., Яремко Д.В. Особливості реалізації та обмеження права на інформацію в умовах правового режиму воєнного стану в Україні *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/69.pdf
15. Безпалов І.О. Правові засади інформаційної безпеки під час дії правового режиму воєнного стану Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 1. URL: file:///C:/Users/VA/Downloads/01_05_11_2024_Bespalov.pdf
16. Буковинський А. Демографічна безпека України як результат осмислення і подолання демографічної кризи: інтегративний методологічний підхід Філософія освіти. *Philosophy of Education*. 2024. 30 (2) URL: file:///C:/Users/VA/Downloads/854-Article%20Text-1395-2-10-20250312.pdf
17. Огарьова Н.М. Демографічна безпека України внаслідок соціальних катастроф в умовах сьогодення *Наукові перспективи*. 2023. № 4 (24). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/4380>
18. Грицишена З.О. Державна політика забезпечення демографічної безпеки: характеристика основних понять. *Економіка управління та адміністрування*. 2025. № 1 (111). URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/328635>

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.08.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.09.2025
 Дата публікації: 26.09.2025